

ÉJSZAKA, MÁSKÉPP

„Tündöklés a boldog keveseknek,
Mely a ránk csukódó éjbe tűnt...”¹

A világvárvány hosszú éjszaka volt: ha nálunk (remélhetőleg) vége is, a hajnal még biztosan nem kelt föl a világ számos pontján. A szerkesztő arra kért, hogy írjak a Sant'Egidio közösség kijárási korlátozások és tilalom idején szerzett tapasztalatairól és mindarról, ami erről eszembe jut. Valóban: 2021 telén az esetenként tíz-tizenöt fokban hidegben este nyolc óra után senki sem volt az utcán, csak a hajléktalanok és az a néhány budapesti polgár, aki ilyen vagy olyan indíttatásból az otthonlanságot kereste, hogy ha lehet, meleg helyre kísérje őket, de legalábbis valamilyen módon életben maradásukat segítse egy-egy pohár forró teával, hálósákkal, biztató, jó szóval. Elneveztük ezeket az alkalmakat — a Rembrandt-festményre is gondolva — „éjjeli őrzártnak”. A kezdeményezés a főpolgármester hivatalától eredt. Arra kérték a civileket, hogy meghatározott útvonalak mentén fésüljék át Budapest kerületeit, és előre lefektetett protokoll szerint járjanak el: akit elégtelen ruházata vagy az egészségi állapota közvetlen életveszélybe sodort, azt mentőautó vagy a Menhely Alapítvány, illetve a Máltai Szeretetszolgálat krízisautója juttatja biztos helyre. A járni képes és erre hajlandó utcán élő a legközelebbi túlélő pontra irányítottuk vagy kísértük. Akinek a segítségre nem volt szüksége, mert felszerelése és általános állapota megfelelő volt, azt csak forró teával kínáltuk, de tartózkodási helyét ettől függetlenül jeleztük a Menhely diszpécserének. Az éjjeli őrzártnak egykor a még meg nem született hivatásos rendőrség helyett járták a városok utcáit a közrend fenntartásának céljával. A hajléktalanok jelenlétét a hatóságok elsősorban közrendi, esetleg közegészségügyi problémának tekintik, és ezért folyamodnak újra és újra a bírságolás eszközéhez Magyarországon és másutt is. Mások inkább társadalmi, sőt — mint e sorok írója — ennél mélyebb, egzisztenciális, civilizációs, talán egyenesen teológiai válság jelét látják mindebben.

Az őrzártnak meghirdetésére nagylelkű válasz érkezett. Sok új embert ismertünk meg nemcsak az utcán, hanem olyanokat is, akik csatlakoztak hozzánk, ha csak átmenetileg is. Eszembe jutott 2015 nyarának menekültválsága, amikor kettős epifániát élhettünk át: mint valami izajási látomásban, messze földről érkeztek emberek, akik akár testvéreink, fiaink, lányaink, apáink, anyáink lehettek volna. Fogadásukra pedig napok alatt, mindenféle intézményt és hatóságot megelőzve új nép, egy szabad, alternatív társadalom szerveződött, a leg-

különbélebb hátterű önkéntesekkel: fiatalok és öregek, katolikus szerzetesnő és zsidó értelmiségi, már itt élő muszlimok, keresztény hívők és magukat nem hívőnek vallók... Akkor a hajléktalanszolgálatot mi is kibővítettük, és vittünk ennivalót, a gyerekeknek játékokat a pályaudvarokra. Akkor is éjszaka volt. Nem felejttem azt az afgán családot, akiket — ki tudja, hány hetes menekülés után — a földre telepedve láttam, mégis mintha skatulyából húzták volna ki őket, élénk, értelmes tekintetű és beszédű szülőkkel és gyerekekkel. Németországba tartottak. Sajnáltam, hogy nem mondhattuk nekik azt: inkább maradjatok itt, tanuljatok, dolgozzatok, legyetek boldogok nálunk...

Addig is vegyük fel az élénk dobott kesztyűt: járuljunk hozzá a közrendhez azzal, hogy mindent megteszünk az emberség növeléséért. Nincs közbiztonság szociális biztonság nélkül, ez utóbbi pedig feltételezi a humánusot — e nélkül minden strukturális változás csupán pillanatnyi lehet. Közhely, hogy a marxisták tévedtek: az alap nem a gazdaság, hanem — ahogy John Lukacs gyakran mondta — a kultúra, vagyis az, amit az emberek gondolnak, márpedig a gondolataiért mindenki felelős, a többi: az anyag, a gazdaság a felépítmény. (Az kevésbé ismert, hogy ez a tévedés nem korlátozódik a marxistákra, hanem osztoznak benne liberálisok, kapitalisták, etatisták, nacionalisták egyaránt.) Csakhogy ennél is többről van szó. A kezdet nem a gondolat, az eszme, hanem az ige, a szó, amely megtestesül előbb Jézus Krisztusban, majd az Eucharisziában és a szegényekben. Ferenc pápa mondta a Sant'Egidionál tett egyik látogatása alkalmával: „Jézus mondja magáról: »A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkövé lett« (Mt 21,42). A szegények is valamiképpen szegletkővet képeznek a társadalom számára.”² Egyszerű, de világos beszéd, amelynek igazsága tapasztalati úton könnyen belátható: egy olyan társadalomban, amelyben a szegények azt érzik, hogy javul a helyzetük, mindenkinek jó lesz, és fordítva: a szegények elvetésével kihúzzuk a saját lábunk, saját jövőnk alól is a talajt.

Ehhez képest ma az aporofóbia korát éljük. A görög *ἀποροφία*, azaz szegény, nincstelen szóból származó kifejezést Adela Cortina, a valenciai egyetem filozófia és etika professzora vezette be.³ Ma sem tudnám jobban megfogalmazni ezt, mint ahogyan 2018 októberében tettem, miután az Országgyűlés módosította az Alaptörvényt, hogy a hatóságok alkotmányos fedezet birtokában léphessenek fel az „életvitelszerű közterületi tartózkodással” szemben: „A posztmodern ember már nem a szegényeknek, hanem a szegényektől igényel védelmet. Fél a szegényektől, mert a saját jövőjét látja ben-

nük. Szorongása mögött ez a kérdés lappang: lesz-e, aki megvédi őt, amikor elesett, beteg és öreg lesz? A szegényektől való félelemre gyógyír, ha közel lépünk legalább egy szegényhez. Megismerjük a nevét, az arcát, a történetét, a születésnapját és azt, hogy mi a kedvenc étele. Lehet ez egy magányos idő, egy hajléktalan, egy menekült, egy szegény sorsú gyermek...⁷⁴

A magyar származású Bruck Edith, olasz író nő beszél arról, mit jelentett neki, amikor az egyik lágerben — talán Bergen-Belsenben — egy szakács megkérdezte tőle: „Hogy hívnak?”, majd egy fésűt ajándékozott neki, mert odahaza hasonló korú süldő lánya várta őt. Edith azt mesélte Ferenc pápának, hogy ez az epizód egyike volt annak az öt, néhány pillanatra felvillanó fénynek, amelyek segítettek neki túlélni a földi pokol sötétségét.⁵ A koncentrációs táborokban a foglyoktól nevüket vették el először, olyan számmá redukálva őket, amellyel azután nem kellett elszámolni. Igaz, nagyvárosaink nem koncentrációs táborok. De mindenkinek megvan a maga Auschwitzta — mondta egykor Viktor Frankl. A kiselejtés kultúrája ott kezdődik, hogy emberek társadalmi problémává, azaz statisztikává alacsonyítanak. Ezért az utcai találkozásaink során az első gesztus mindig a név visszaidésként: bemutatkozunk, és bemutatkozást kérünk.

A koronavírus miatti kijárási korlátozások alapvetően változtatták meg a nagyvárosi éjszakát. A hajléktalanok egyedül maradtak. Normális körülmények között mindig akad, aki odalép hozzájuk, vagy akihez oda lehet lépniük. Akad egy-egy megmaradt szelet pizza, hamburger. A turisták a belvárosi hajléktalanok legnagyobb jövevői közé tartoznak. Előnyben vannak azok az utcán élők, akik valamilyen idegen nyelven beszélnek: ez általában az angol. Sosem felejttem el azt a roma fiút, akinek Tomi volt a neve. Talán tizenkét évvel ezelőtt volt egy darabig a Kálvin téri éjszaka egyik meghatározó arca. Úgy beszélt angolul, mint egy harlemi néger. És valóban: serdülőkorának egy részét ott töltötte, a gengszterkarrier alacsonyabb grádicsain bukdácsolva, míg végül valamilyen kábszerügy miatt forró lett a lába alatt a talaj, és hazajött. Haza? Mindenesetre Pestre. Amikor először találkoztunk vele egy késő esti ételosztáson, bemutatkozott neki az egyik velünk lévő helyes, fiatal lány, mielőtt odaadta volna neki a sendvicset. Tomi ránézett, és azt mondta: egy ilyen lány kedvéért még én is megváltoznék. Mennyire igaz! Az ember nem tud egyedül megváltozni. Senki sem üdvözülhet egyedül. Morális okokból nem, csak valaki iránti szeretetből tudunk megváltozni vagy akár megtérni. Tomit nem sokáig ismerhettük. Hallottuk halálhírért nem sokkal utóbb: talán túlادagolás okozta vesztét. Ugyancsak a Kálvin téren tanúja és talán részesei voltunk egy fel-támadás történetének is. Attila éveken át volt az

aluljáróbéli találkozásaink törzsvendége. Az utcáról börtönbe került, miután néhány évet kapott valamilyen közepes súlyú bűncselekményért. A közösségből ketten, Anita és Bálint nem maradtak hozzá hűtlenek. Látogatták, leveleztek vele. A börtön-Cursillo is mellette állt, míg nem szabadulása után most ő segít hajléktalanoknak, jár vissza a börtönökbe szabad emberként tanúságot tenni. (Azért merem leírni a nevét, mert történetét maga osztotta meg nem egy katolikus platformon.)

Vannak, akiknek valóban az aluljáró vagy a flaszter az otthonuk. Ilyen Scooter, szintén a Kálvin térről. Több mint egy évig halottnak hittük. Néhány hete azonban felbukkant az aluljáró lépcsőjén. Kórházban volt hosszú ideig. Aznap engedték ki, felajánlva neki, hogy hazaviszik, hiszen járnai a hosszú ápolás után is alig tudott elfagyott lábfejein. Nevetve mesélte: azt hazudtam nekik, hogy a Kálvin téren vár a nővérem, hogy elvigyen magával — így ráálltak, hogy itt tegyenek ki.

Amint e sorokat írom, újabb és újabb arcok bukkannak elő emlékeimből, a „plakátmagányban ázó éjjelekből”. És az arcokhoz tartozó nevek. Az utcán majdnem mindenkinek van beceneve — van, akinek szinte csak az van. Ilyen volt Sammy, aki az egyik első barátunk volt a Ferenciek terén, még 2003-ban. Huszonévesen idült alkoholista volt, árvaházi múlttal a háta mögött, tele az elszenvedett erőszak és megaláztatás megannyi nyomával. Tizenöt fokos hidegben is csak kis dzsekit viselt, és úgy kéregetett az aszfalton külső. Álmai egy huszonéves fiatal álmai voltak — de ő ezekben belehalt. A Sziget Fesztiválon akart részt venni, de jegyre nem lévén pénze úszva próbált meg bejutni oda, és belefulladt a Dunába. Még néhány napig kómában feküdt, reméltük, hogy talán ezt is kibírja.

A legkülönösebb becenév azonban talán Ördögé volt.

Néhány évvel ezelőtt Domokos János dokumentumfilm és Szederkényi Miklós producer film forgatott a közösség és a hajléktalanok barátságáról *A te neved* címmel, amelyet 2018-ban mutattak be az Ars Sacra filmfesztiválon, ahol elnyerte a fődíjat. A film első és utolsó képkockái az ő temetését idézik. Ördög a Rákóczi téri metróállomás mellett élt néhány barátjával. A filmben interjú készült vele, nem sokkal halála előtt. Ennek felvétele idején történt, hogy a hatóságok fémadakályokat süllyesztettek abba a járdarészbe, ahol ők aludtak. Megdöbentő volt ez a teljesen értelmetlen gonoszság. Az „intézkedés” nem oldott meg semmit: a hajléktalanok továbbra is ott aludtak, csak még nehezebb körülmények között. Ördög két héttel később rosszul lett a téren. A mentők elvitték. Mire sikerült egy hét múlva nyomára bukkannunk, megtudnunk, melyik kórházba került, már nem élt. Temetésén alig voltak: csupán néhány gimnazista a közösségből. Gyászbeszédemben megpróbáltam arra

válaszolni, miért adta magának ezt a becenevet: „Talán mert tudta, érezte, a társadalom, az emberek nem tartják őt embernek. Ezt persze nem deklarálják, pusztán csak nem úgy bánnak vele...” A bizarr névválasztás talán épp kiáltás volt: Én is ember vagyok! Elkéztünk, nem tudtunk ott lenni halálos ágyánál. Adósaí vagyunk. Az egyre szigorodó adatvédelemre hivatkozva egyébként is egyre nehezebb a köztérületről kórházba vagy egyenesen a kórbonctanra szállított emberekről felvilágosítást kapni. A privátszférát védő szabályok, amelyeket jól szituált, családban élő középosztálybeli polgároknak találtak ki, életszerűtlenek, akár emberteleneke olyasvalaki számára, akinek semmije és senkije sincs, de most mégiscsak akadna valaki, aki tiszta alsóneműt, törölközőt, borotvát, pizsamát vinne neki.

Korunk az első a világtörténelemben, amikor több ember él városban, mint falun. Budapesten a Sant’Egidio hajléktalan barátainak talán a fele nem itt született, hanem a jobb megélhetés reményében költözött a fővárosba. Isten is beköltözött velük. A latin-amerikai, afrikai és ázsiai megalopoliszok kialakulása is hasonló társadalmi-gazdasági folyamatok eredménye. Ferenc a történelem első pápája, aki egy ilyen, összetett kultúrájú és rétegződésű nagyvárosban született és nőtt föl. Isten a városban lakik — volt a címe Carlos María Galli argentin pap néhány évvel ezelőtt megjelent könyvének. „Isten immár a városunkban él, és arra vesz rá minket, hogy elinduljunk, és felfedezzük őt...”⁶ A nagyvárosok, a globalizáció teológiája felől érthető meg Bergoglio teológiája és magiszteriuma is: a szegény egyház, amely a szegényeké, amely kilép. Kilép az intézmények falai mögül, a hívek pedig otthonaikból, zárt közösségeikből. *Benedict option?* Amit a szegények kérnek tőlünk, az inkább egyfajta *street option*. A járvány előtti években ébredtünk tudatára annak, hogy a hajléktalanok többsége nem jut el a templomba, még a mi imádságainkra sem. Akinek a pillanat túlélése minden gondja, az nem képes meghatározott időpontban, meghatározott, pláne zárt helyen, valamilyen vélt vagy tényleges öltözködési kódnak is eleget téve megjelenni. Így született „az Evangélium az aluljáróban” kezdeményezés: minden hónap utolsó szerdáján a Kálvin téri aluljáróban, tavasszal és nyáron fönt a téren tartottuk a közösség esti imádságát, megafonnal, erősítővel. Ahogyan a szekták — mondták néhányan némi megrökönyödéssel. Csakhogy a szekta azért van kint, hogy bevonzza és magába zárja híveit. Az egyház, a közösség motivációjának és mozgásának ezzel ellentétes irányúnak kell lennie. A szekta zárt, a közösség nyitott. De a vonzerőnek meg kell lennie. Ahogy XVI. Benedek pápa mondta: az egyház nem térítéssel, hanem vonzerővel tud növekedni.

Evangéliumi paradoxon, hogy a szegények vonzóak. A Máté evangéliumának 25. fejezetében le-

írt „kis apokalipszis” alapján ez nem meglepő: a hajléktalanokban is Krisztus hív a találkozásra, aki „szebb, mint bárki az emberek fiai között” (Zsolt 45,3). A hajléktalanokhoz odalépő közösség vonzó. Különösen a fiataloknál látjuk ezt, olyanoknál, akik gyakorló katolikusoknak nem mondhatók. Széliden lázadnak. Keresik az igazságosságot egy olyan világban, amelyben a *mainstream* nem kínál és nem hirdet mást, mint az egocentrizmus különböző, egyéni és kollektív fajtáit: ilyen a versenyképesség ideológiája (amely a neveléses „tudományos” materializmus helyébe lépett), a nacionalizmus vagy a mások iránti felelősséget elutasító individualizmus. A fiatalok proféciaira mint ellenkultúrára vágyunk, még ha nem is tudják ezt mindig megfogalmazni. A szegények, a hajléktalanok, az elhagyott idősök, a menekültek és más „elvetettek” iránti barátság lehet az új alternatív életforma. Sokan kérdik, hogyan lehet a hajléktalanokat evangelizálni. A válasz így szól: 6k evangelizálnak minket (*Evangelii gaudium*, 198). A szegényeket nagyhatalmú szövetségeseinkké kell fogadnunk, ha városainkat újra akarjuk evangelizálni.

Arcok, nevek, történetek... Margit nénire, aki nem volt magasabb 150 centinél, egyszer a Kígyó utcában találtunk rá, amint egy butik kirakata előtti szellőzőrácsra melegegett. Az üveg mögött egy-egy női kiegészítő árcéduláján százezres nagyságrendű összegek virítottak, míg Margit néninek összes vagyona egy rá több számmal nagyobb ócska bunda volt. Am arca felragyogott, amikor arról beszélt, hogy másnap hajnalban elsősk között áll majd be krumplis lángosért a (még a felújítás előtti) Teleki téri piacon. Vacogott a hidegben, miközben a Deák téri metróállomáson, hatalmas tremolóval, de kristálytisztán rázendített a zsolttára: „Ahogy a szarvasúró a forrás vizére kívánczik, úgy vágyakozik a lelkem utánad, Uram (Zsolt 42,2). Nem hiszem, hogy valaha még az életben szebben hallhatom ezt énekelni bárkitől.

SZŐKE PÉTER

¹Ránki György – Vas István: *Búcsú Budapesttől*. Mellitta dala az *Egy szerelem három éjszakája* című filmből.

²Santa Maria in Trastevere, 2014. június 15. (megtalálható a vatican.va honlapon).

³https://elpais.com/diario/2000/03/07/opinion/952383603_850215.html

⁴<https://www.magyarokurir.hu/hirek/aporofobia-felelem-szegenyektol>

⁵Tonia Mastrobuoni: *Il Papa va in visita a Edith Bruck, sopravvissuta alla Shoah*. La Repubblica, 23 gennaio 2021.

⁶Carlos María Galli: *Dios vive en la ciudad: Hacia una nueva pastoral urbana a la luz de Aparecida y del proyecto misionero de Francisco*. Biblioteca Herder, 2014. Idézi: Andrea Riccardi: *La Chiesa brucia: Crisi e futuro del cristianesimo*. Editori Laterza, Róma, 2021, 206.